

LBRIS

We know
books

PETRE ISPIRESCU

**SNOAVE
POVEȘTI MORALE
POVESTIRI ISTORICE**

Prefață de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX 2000

CUPRINS

<i>Genetica textelor lui Ispirescu (prefață de Lucian Pricop) ...</i>	7
<i>Snoave sau povești populare (1879).....</i>	13
Păpara	15
Lupul pârcălab	17
Boiangiul și snovosul	20
Știți voi ce zice în cartea aceasta?	23
Ieftin și scump	25
Săracilor mâni multe!	27
Muirea fățarnică	29
Vorbele bătrânești sunt pietre nestimate	35
Vulpea firoascoasă	38
Bucatele afumate	40
Descoperirea hoției cu paie	43
Păcăliciul păcălit	46
Cum poate să-și calce țiganul jurământul	49
Muirea vindecată de boala iubitului	50
<i>Povești morale (1886)</i>	53
Ispravnicul pocăit	55
Copilul cel isteț	60
Ariciul și vulpea	66
Țapul și șarpele	69
Gazda norocului	71

Câinele leneș	75
Bogația și veselia	78
Judecata vulpei	82
<i>Din periodice</i>	87
Neguțătorul și chirigiul	89
Popa, călugărul și turcul	94
Ban la ban trage	97
Finul popii	98
Mierloiul și scatiul	100
Doi necunoscuți	103
<i>Din periodice și postume</i>	107
Istoria lui Ștefan Vodă cel Mare și cel Bun	109
<i>Alte povestiri despre Ștefan cel Mare</i>	
Povestea lui Ștefan-Vodă și a credinciosului său Nourăș	167
Povestea lui Tolpa Țiganul și Ștefan-Vodă cel Bun și Mare	171
Doamna lui Neagoe-Vodă	179
Cetatea Poenari	183
Dreptatea lui Vlad Țepeș	186
<i>Glosar</i>	189

Genetica textelor lui Ispirescu

În 1940 Liviu Rebreanu își asumă îngrijirea unei ediții a *Poveștilor* lui Ion Creangă, volum publicat la Editura Municipiului București. Ca mulți alții, și editorul apropie scrierile lui Creangă de cele semnate de Petre Ispirescu, dar Rebreanu avertizează asupra mutațiilor riscante pe care un text le trăiește în procesul receptării:

„La «Junimea» era iubit pentru hazul lui specific țărănesc, dacă nu chiar mai mult pentru glumele și anecdotele corosive. Artă scriitorului, însă, deși apreciată, nu se bucura de vreun prestigiu deosebit [...]. În orice caz contemporanii și chiar generația următoare au văzut în Creangă un emul, mai talentat, al lui Ispirescu sau Pop-Reteganu, iar în opera lui hrană sufletească pentru scriitorii simpli, popor și copii. Timpul rămâne judecătorul și selectorul cel mai neîndurător, dar și cel mai drept pentru opera de artă. Ceea ce nu rezistă timpului nu va fi decât amintire goală, fantomatică. Cartea care nu se mai poate citi cu bucurie e un mormânt chiar dacă lectura ei ar fi comandată de anume convenții. Dușmanii dragostei de carte sunt în general «clasicii» manualelor didactice, fără valoare reală și pe deasupra extrem de plicticoși. Nu există obligație mai grea ca obligația de a citi cărți moarte. Ceea ce a înlăturat din circulație filtrul natural al timpului nu poate fi menținut în viață cu nicio silă, precum nu se păstrează cadavrele în lumea celor vii.“

Teza lui Rebreanu, mereu valabilă, este greu de acceptat (și azi), iar raportul între, pe de o parte, încărcătura formativă (morală, etică, patriotică) a textelor din programele didactice și, pe de altă parte, interesele, gusturile unui public eterogen, cum este cel al generațiilor de școlari, nu poate fi ținut în echilibru decât pentru perioade de timp limitate. De altfel, receptarea își recalibrează permanent unghiurile de interpretare, iar intuițiile generațiilor de ieri acoperă doar trecutul, iar ale celor de azi, doar prezentul. Receptarea nu proiectează „rezolvări“ pentru viitor; e drept că poate sugera unele direcții de lectură, dar nu poate asigura perpetuarea unei valori în sine. Vorbele memorabile, etichetele infailibile nu fac din textele citite ieri texte citite cu plăcere și azi, iar școala poate interveni în destinul unei cărți asigurându-i circulația dar nu poate interveni în relația intimă dintre cititor și acea carte.

Cu Ispirescu s-a întâmplat un fenomen care validează parțial aserțiunile noastre, rezultate din comentariul interbelic al lui Rebreanu, pentru că folcloristica și critica literară (cu precădere cea de-a doua) stabiliseră că Ispirescu este autorul celei mai valoroase colecții de basme românești *Legende sau basmele românilor*.

Într-o „scrisoare particulară“, Alecsandri, cu autoritatea omului de cultură încercat în canonizări antume, se extaziază la limita decenței estetice citind volumul de povești populare pe care Ispirescu i le expediase cu speranță:

„Domnule Ispirescu¹,

Privind la volumul de povești populare ce mi-ai trimis la țară, îmi pare că mă aflu în față cu o comoară pe care aș fi pierdut-o demult și am regăsit-o într-o zi de noroc.

Un geniu farmecător iese din cuprinsul lui și vine de mă ia pe aripele sale ca să mă transporte în timpul copilăriei mele și în

¹ Acest text a apărut sub formă epistolară, în fruntea culegerii de basme a lui Petre Ispirescu *Legende sau basmele românilor*, 1882.

lumea aceea mult ademenitoare, locuită de zei, de balauri, de pajuri, de cai năzdrăvani, de paseri măestre, de Strâmbă-Lemne, de Sfarmă-Piatră, de Feți-frumoși, de fete de împărați cu plete de aur etc., într-un cuvânt, de toate minunile ce-mi povestea manca (doica) în nopțile de iarnă la gura sobei. Drăgălașe povești, care îmi îngânau somnul cu visuri încântătoare și care au avut o fericită înrăurire asupra închipuirii mele de când sunt pe lume. Ele au contribuit a mă face poet!

În adevăr, aceste fantastice roduri ale imaginației poporului român au un caracter de originalitate, care le ridică mai presus decât basmele altor neamuri, căci sunt și înăvuțite de tradițiile mitologice ale anticilor noștri străbuni și viu colorate de razele soarelui oriental. Ele, dar, sunt de natură a naște mirarea și admirarea străinilor culți, care se ocupă cu studiul producerilor intelectuale ale semințiilor răsăritene. A se interesa de aceste basme feerice este un lucru natural; a le feri de nimicirea, la care ar fi expuse cu timpul, este o dorință patriotică; însă a ști de a le păstra naivitatea poetică a graiului povestitorilor de la șezători este o operă din cele mai meritorii.

Acest merit l-ai avut d-ta, domnule Ispirescu, și eu te felicit cu toată sinceritatea unui adorator al poeziei poporului nostru pentru modul iscusit cu care ai cules și ai publicat importanta colecție ce ai întreprins cu multă osteneală și mari sacrificii. Ai făcut un bun serviciu neamului românesc adunând într-un șirag mulțime de pietre scumpe din averea națională, un șirag care nu mai este amenințat de a se pierde. Recunoștința noastră îți este dar câștigată pentru totdeauna. Prețiosul d-tale volum trebuie să se afle în fiecare casă; căci în el generațiile nouă vor învăța a cunoaște valoarea inteligenții și a naturii poporului român.

Cea mai scumpă recompensă pentru d-ta este de a-ți vedea numele legat de comoara poveștilor din țară și de a-ți putea zice cu fală că ai îndeplinit o sacră datorie către Patrie!²

² Vasile Alecsandri, în loc de prefață, în vol. V. Alecsandri, *Dridri, proză*, vol. II, Colecția „B.P.T.“, Editura Minerva, București, 1984, pp. 235-237.

Textul de marketing cultural al lui Alecsandri a fost îmbunătățit de specialiști precum Ovidiu Bârlea care vedea în opera lui Ispirescu „întâia mare colecție de basme din Muntenia“ ce deține „locul întâi în folcloristica românească“. *Colecția sa de basme* are un rol de promotor al unei epici folclorice puțin cunoscute până la el, epica folclorică bucureșteană, care completează lirica folclorică bucureșteană derivată de Anton Pann și ulterior de G. Dem. Teodorescu.

Elogiile venite de la Alecsandri, I. Ghica, N. Filimon, I. Ionescu de la Brad³, Al. Odobescu, M. Eminescu, C.A. Rosetti, B. P. Hasdeu, B. Delavrancea, Jules Brun, Émile Picot i-au asigurat popularitatea lui Ispirescu. Cele mai multe texte sunt culese de la povestitori din București, în genere informatori de condiție modestă – mici meseriași, muncitori, soldați –, fapt care atestă originea folclorică a basmelor, numai câteva fiind povestite de studenți, farmaciști, ofițeri, persoane cu educație superioară.

Procesul de culegere este unul în sine spectaculos și probează instituirea unei noi atitudini față de folclor: Ispirescu își notează în timpul povestirii doar schema tematică, el nu transcrie după dictare și își recrează textul din memorie. Destul de folosit în epocă, procedeul este evocat și de unul dintre romaniștii străini, interesați de literatura română, Jan Urban Jarnik (1848 – 1923):

„punea pe una și aceeași persoană să-i povestească nu numai o dată, ci de două-trei ori același basm, își întipărea bine în minte mersul acțiunii, după aceea se așeza la masă și țesătura asta o îmbrăca, după cum era deprins, în limba sa împetriștată cu multe locuțiuni curat populare, cu multe expresiuni metaforice“.

³ Primele basme le publică în *Țăranul român*, în 1862, la îndemnul lui N. Filimon și I. Ionescu de la Brad.

Este adevărat că Ispirescu avea drept preocupare preponderentă „mersul acțiunii“, „țesătura“ basmului, lucru probat și de faptul că unele basme tipărite în 1862 îi fuseseră spuse cu două decenii în urmă. Lazăr Șăineanu, care nu i-a fost tocmai favorabil, criticând îndepărtarea lui Ispirescu de autenticitatea discursului țărănesc, consemnează că Ispirescu selecta din mai multe variante bucăți pe care le asambla pentru a lucra un basm; întregul nu mai era rezultatul unei voci unice, sau, mai precis, vocile multiple ale surselor erau potrivite într-un discurs auctorial. De aceea, Barbu Delavrancea vedea în Ispirescu:

„furnalul enorm în care s-au topit rămășițele nelămurite ale legendelor noastre; artistul care a croit și modelat fericitele calapoade în care s-au închegat formele acestor legende“.

Fără a ne îndepărta prea mult de opinia etnologilor și istoricilor literari de azi (Jordan Datcu⁴, Nicolae Manolescu⁵ etc.) credem că Ispirescu a fost un modelator de povestiri, povești, basme, dar unul care nu se distinge prin scriitură de vorba povestitorilor populari. Nu știm care este distanța între autenticitatea zicerii populare și tipăritura lui Ispirescu pentru că influențele cărturărești sunt evitate cu abilitate de cunoscător al geneticii narative. Iorgu Jordan a remarcat chiar organicitatea stilistică, de substanță și de expresie (familiar, oral, colocvial) a lui Ispirescu și a prozei populare:

„Stilul lui P. Ispirescu seamănă cu cel popular și prin însușirile pur exterioare: este, în general, sobru, lipsit de podoabele atât de curente și adesea atât de artificiale din operele culte; pentru aceasta pare așa de natural și de adecvat la lucrurile povestite. Grijă lui pentru stil n-a depășit limitele firești ale genului. A

⁴ Jordan Datcu, C. Stroescu, „Ispirescu“, în vol. *Dicționarul folcloriștilor*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, pp. 244-246.

⁵ Nicolae Manolescu, „Petre Ispirescu“, în vol. *Istoria critică a literaturii române*, I, Editura Minerva, București, 1990, p. 273.

scris ca un țaran, care având oarecare cultură și știind că poveștile sale vor circula în forma, fixată pentru vecie, a cărții, s-a simțit obligat numai să-și cizeleze felul de a vorbi, adică să înlătore expresiile prea populare, să introducă unele construcții mai complicate și să amplifice fraza spre a o apropia într-o măsură de modelul literar. Și în această privință a dovedit Ispirescu înțelegerea justă pentru natura intimă a povestirii; și nu numai a celei populare: pe povestitor îl interesează în primul rând evenimentele, înlănțuirea lor logică și, pe cât posibil, dramatică, pentru a interesa și emoționa pe ascultător.⁶

În concluzie, Ispirescu este un prelucrător, nu un culegător fidel, dar un prelucrător abil care își trăiește o posteritate literară bazată nu doar pe curricula didactică ci și pe capacitatea textului bine făcut de a se regenera cu fiecare lectură.

Lucian Pricop

SNOAVE SAU POVEȘTI POPULARE (1879)

⁶ Iorgu Iordan, în vol. *Dicționarul folcloriștilor*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, pp. 245-246.

PĂPARA

Doi amici se întâlnesc. Se întreabă, se cercetează de sănătate. Apoi unul din ei zise:

– Ei! ce te faci tu azi? Unde o să petreci seara?

– Astăzi sunt invitat la masă la un amic al meu intim. Dacă vrei, vino și tu; el șade în strada Frântă, nr. ...; avem să petrecem bine la el.

– Dară eu cunosc pe amicul tău numai din auzite, cum a să merg eu la masă la el?

– Ce-ți pasă? El este un om cumsecade și te va primi bine când va auzi că-mi ești amic. La 6 ore punct să fii acolo.

Amicul acesta se întâlnește cu altul și, crezând că în puterea amicitiei cu amicul său va putea fi primit la masă și cestăalt amic, îl invită dară și îi spuse și ora prescrisă.

Acesta iară, bazat pe ce îi spusese amicul său, invită și el pe altul, și așa mai departe, până veni seara.

La ora mesei, amfitrionul nostru aștepta cu mare mulțumire să-i vină amicul, care nu întârzie d-a veni. Dar rămase surprins când văzu că după dânsul vine altul; după acesta altul, până ce se află în fața a doisprezece musafiri.

Ca să se dumirească de această neașteptată onoare, amfitrionul se adresă către invitatul său:

– Cine este domnul, amice?

– Domnul este un amic al meu, pe care l-am invitat însumi, încredințat de bunătatea dumitale și bazat pe amicia noastră.

– Prea bine. Dar domnul cine este?

– Este un amic al amicului meu.

– Și asta bine. Dar domnul?

– Amicul amicului acestui domn, care și el îmi este amic.

În astfel de chip se făcură recomandările, până la cel din urmă.

Văzând că astfel merge treaba, domnul casei se coboară în cuhnie și dă ordinele trebuincioase pentru ospăț.

După câțva timp, gazda își pofti la masă toți musafirii, cunoscuți și necunoscuți.

Aceștia, cum văzură aranjamentele mesei, se așteptau la un ospăț foarte elegant și copios. Curățenia mesei, a serviciului și regula cu care erau așezate lucrurile fiecare la locul său le ațâța și mai mult apetitul.

Se așezară la masă și bucatele începură a sosi în castroane mari, curate și scumpe.

– Ce este asta ce se puse pe masă, scumpul meu amic? întrebă invitatul pe gazdă.

– Aceasta este papară, dragul meu prieten. Ea deschide apetitul.

– Prea bine; dar ceea ce se aduse acum în cestălalt castron ce este?

– Păpara păpărei.

– Bine. Dară ceea ce vine după aceasta?

– O păpară a unei păpare a păpării.

Și tot astfel merse lucrul până la castronul al doisprezecelea.

Musafirii, de unde se așteptau la cine știe ce, fură nevoiți a mânca păpara.

LUPUL PÂRCĂLAB

Era iarnă. Pământul se acoperise de zăpadă. Se zicea că ninsoarea ce căzuse era de patru palme domnești. Era una din iernile cele mai grele. Lupul, flămând, ieșise din pădure și ținea poteca. Mergând pe cărare, se întâlnește cu un asin. Vederea pradei sale atât îi ațâțase pofta de mâncare, încât îi lăsa gura apă; mai cu seamă că nu-i știa de rost de vreo trei zile.

– Stai să te mănânc, blestematul, că iacă sunt lihnit de foame.

– Ce mai treabă; parcă altceva mai bun n-ai de făcut, răspunse asinul. Că a să mă mănânci, știi; ești bun de una ca aceasta. Dar ce a să alegi din mine, un biet dobitoc slab, prăpădit de boală și osteneală? Deocamdată îți vei potoli foamea, dar mâine?

– Bun e Dumnezeu. Dacă mâine nu voi da peste vreun vânat, găsesc eu poimâine, și de foame nu mă lasă el să mor.

– Așa este. Însă nu este mai bine să ai în toate zilele cu ce să-ți umpli burduhanul, și fără să muncești?

– Ba da, se grăbi lupul a răspunde; însă eu nu știu alt meșteșug decât pe acela ce l-am învățat.

– Eu cunosc un altul. Și dacă vei binevoi, n-ai decât să mă ascuți și te încredințez că vei scăpa de lipsă și de foame. Aș fi voit să mă folosesc eu de ceea ce am să-ți spun; dar eu